

Fábri István

A határon túli kutatások egyik új szakmai műhelye, a Márton Áron Szakkollégium

A Márton Áron Szakkollégium (MÁSZ) Kutatások Koordinációs Irodája azzal a céllal jött létre, hogy egyrészt a határon túli magyar nyelvű képzést és a munkaerő-piaci folyamatok hagyományos, illetve új típusú jelenségeit, problémaköreit vizsgálja; másrészt a határon túli magyar fiatalok magyarországi képzési lehetőségeivel, karrierépítési stratégiáival összefüggő kérdésköröket a társadalomkutatás sokoldalú eszköztárával feltárja. Az Iroda arra is törekszik, hogy kutatásai során mind a Magyarországi, mind a határon túli magyar kutatóműhelyek, szakértők és az érintett közintézmények folyamatos és intézményesített szakmai kooperációját valósítsa meg, ezért intenzív kapcsolatépítésre törekszik az érintett szféra minden szereplőjével. A Kutatások Koordinációs Irodájának először sikerült minden régióra kiterjedő szakmai kapcsolatrendszer kialakítása, erre a kapcsolatrendszerre épült az Ifjúságkutató Intézet Mozaik 2001 nevű, határon túli magyar fiatalokat vizsgáló kutatása is. Kapcsolatban áll a komoly kutatási hagyományokkal rendelkező magyarországi kutatóintézetekkel, valamint a határon túli meghatározó magyar kutatóműhelyekkel és szakmai szervezetekkel Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben, Vajdaságban, valamint Horvátországban, Szlovéniában és Ausztriában. A kutatóműhely szakmai munkáját Fábri István és Horváth Tamás koordinálja, további munkatársak Kádár Ildikó és Fodor Szabolcs.

Az elmúlt két évben több nagy ívű empirikus vizsgálatot irányított a MÁSZ Kutatások Koordinációs Irodája. Ezek mindegyikének fő jellemzője, hogy a regionális és lokális szempontok érvényesítésén túl összehasonlító elemzésekre is lehetőséget adnak.

Az 1998-ban és az 1999-ben végzett határon túli hallgatók életpályája

A MÁSZ Karrieriroda által elvégzett kutatás célja a Magyarországon folyó tanulás motívációinak, illetve a határon túli hallgatók további életpályájának feltárása volt. A Kárpát-medence egész területére kiterjedő vizsgálat során a szülőföldjükre hazatért, illetve Magyarországon maradt mintegy 140 volt ösztöndíjossal készült mélyinterjú.

A kutatás egyik nem várt – az adatgyűjtés szempontjából igen hátrányos – tapasztalata, hogy az évtized közepén az ösztöndíjas rendszer igen szervezetlen volt, működését utólag igen nehezen lehetett követni. A már végzett ösztöndíjasokról szinte semmilyen használható nyilvántartás nem áll rendelkezésre, ezért a szülőföldre történő visszatérési arányokat vagy más – megbízható – statisztikai adatokat még csak becsülni sem lehet.

Fontos tapasztalata a kutatásnak, hogy az ösztöndíjasok létszámának aránya évről-évre egyre kisebb, így az ösztöndíjazásnak is fokozatosan csökken a szerepe az itt tanuló határon túli hallgatókra jellemző folyamatok alakulásában.

Az elkészült interjúk alátámasztották, hogy a fiatalok otthonról elkerülve egyre inkább a magyarországi lehetőségeket követik, fokozatosan vesztik el a kapcsolatot a szülőfölddel, itt tesznek szert baráti, élettársi, stb. kapcsolatokra. A Magyarországra került határon túli hallgatókra sajátos identitás jellemző, mely által megkülönböztetik saját magukat a magyarországiaktól (ezen belül pl. különösen erős a vajdasági identitás).

A tapasztalatok alapján a maradni vagy visszatérni általános dilemmája áttevéődik egy személyesebb szférára, a magánélet és a szakmai érvényesülés közötti dilemmára: a haza-

tértek túlnyomó többsége házas, családos, míg azok, akik Magyarországon maradtak jelentős részben egyedülállók, s inkább a szakmai előmenetelben keresik a boldogulásukat. A hazamenők körében több a szakmáját hivatásként művelő fiatal (ilyenek például a pedagógusok és a teológusok).

Az ezredforduló munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében

2001 tavaszán fejeződött be az a közel egy éves kutatási program, amely Felvidék, Kárpátalja, Erdély és Vajdaság magyarlakta területei munkaerő-piaci helyzetének vizsgálatára irányult. A magyarországi kutatóintézetek szakmai koordinálása mellett a határon túli magyar kutatóműhelyek végezték az empirikus adatgyűjtést és a régióelemzéseket.

Az összehasonlító szociológiai vizsgálat annak megállapítására irányult, hogy az érintett régiókban mi jellemzi a magyar nemzetiségű lakosság elhelyezkedési esélyeit, az egyéni érvényesülés tekintetében milyen tipikus stratégiák vannak jelen, illetve, hogy melyek a jövővel szembeni várakozások legfontosabb elemei. A kutatás keretében részletes elemzés készült a vizsgálatba bevont régiók gazdasági, munkaerő-piaci és demográfiai folyamatairól. Az empirikus adatgyűjtés során – egységes kutatási módszer és szempontrendszer alapján – mélyinterjú vizsgálatra került sor a kiválasztott régiókban. A munkavállalók, munkaadók és munkaközvetítő intézmények képviselői körében készített interjúk részletes képet adtak többek között a munkaerőpiac meghatározó szereplőinek fontosabb problémáiról, látásmódjáról és attitűdjéről.

A kutatás általános tapasztalata, hogy szükség van az egyes térségekről összehasonlító empirikus adatgyűjtésekre. A kutatási eredmények szerint ugyanakkor a magyar nemzetiségű lakosság munkaerő-piaci helyzete lényeges eltéréseket mutat a különböző régiókban, ezért különös figyelmet érdemes fordítani – az adott országok eltérő gazdasági állapota, az egyes régiókra jellemző különböző gazdasági, társadalmi és demográfiai folyamatok, illetve az érintett országok-régiók sajátos és változó politikai környezete miatt – a regionális szintű, egy-egy magyarlakta határon túli térséget részletesen elemző vizsgálatokra is. Ezáltal a különböző tudományos szakterületek sajátos megközelítésmódjait alkalmazó kutatási programok szerves részét képezhetik a regionális és települési szintű fejlesztési stratégiák kidolgozásának.

Befektetői igények és szakképzettségi realitás a Kárpát-medencében

A kutatás a határon túli magyar szakképzés elemeinek és a magyar tőkebefektetők munkaerő-piaci elvárásainak összehangolási lehetőségeit tárta fel az empirikus szociológia és az általános oktatás/gazdaság kapcsolat elméleti kereteinek eszközrendszerével. (Kutatási partner: Pro Professione Kht.)

A vizsgálat során (együttműködve a határon túli kutatási műhelyekkel) összesen közel másfélszáz mélyinterjú készült magyarországi tőkekihelyezéssel működő cégek, valamint szomszédos országokbeli, magyar képzésben érdekelt szakképző intézmények képviselőivel. Emellett a kutatás áttekintette a teljes körű szakirodalmat a szakképzés témakörében, és felvázolta a szomszédos országok szakképzési, illetve munkaerő-piaci helyzetképét.

A kutatás megmutatta, hogy a képző intézmények szakmai programjaik és képzési struktúrájuk alakításakor mostanra nyitottá váltak a munkaerő-piaci elvárások érvényesítésére, azonban ennek a kapcsolatépítésnek és visszajelzésnek nem alakultak ki a rendszeres, intézményesített formái. A tőkebefektetők, a cégek menedzsmentje oldaláról ugyanakkor

meglehetősen elnagyolt és vegyes kép él az oktatási kibocsátásról, a képzési-képzettségi elvárásaik megfogalmazása alig lép túl a legáltalánosabb készségek igényén. Mindazonáltal mind a képzőhelyek, mind a gazdasági szereplők ösztönzőnek értékelték a kérdésfelvetést az oktatás és gazdaság kapcsolatának erősítésére. A magyar oktatás oldaláról hangsúlyozták a kettős kulturális identitás fontosságát, kiemelve a mindkét nyelvi közegben és kapcsolati hálóban való magas fokú jártasság elengedhetetlenségét.

A tanulások alapján a kutatást részint a mikroregionális képzési igények és szakképzési kapacitás összehárkóztatása, részint a munkaerő-piaci információcseré intézményesítésének irányába érdemes továbbvinni az elkövetkező hónapokban.

A Kárpát-medence magyar oktatási és tudományos intézményeinek adatbázisa

2000 tavaszán vette kezdetét az az átfogó kutatási program, amelynek eredményeként az Iroda kialakította a határon túli magyar oktatási és tudományos intézmények adatbázisát. A kutatás Szlovákia, Ukrajna, Románia, Jugoszlávia, Horvátország, Szlovénia és Ausztria magyar nyelvű képzést folytató közoktatási és felsőoktatási intézményeire, illetve magyar tudományos kutatóműhelyeire terjedt ki. A magyarországi kutatóintézetek koordinálásával és az érintett országok magyar pedagógusszövetségeinek és kutatóműhelyeinek a közreműködésével lezajlott adatgyűjtés az első olyan nagy ívű kísérletnek tekinthető, amely a vizsgálatba bevont intézményeket – minden szomszédos országban – a fontosabb jellemzők mentén, egységes szempontrendszer szerint és folyamatosan frissítendő információk alapján kívánja bemutatni, illetve feltérképezni.

A kutatási program legfontosabb részét egy olyan kérdőíves adatgyűjtés képezte, amely lehetőséget ad arra, hogy egyrészt átfogó képet kapjunk a határon túli magyar oktatási és tudományos intézményhálóról, másrészt az egyes országok, régiók intézményrendszerének főbb jellemzőit összevethessük egymással. Ily módon az intézmények oktatási-képzési és tudományos tevékenységéről, gazdálkodásáról, emberi erőforrásairól és kapcsolatrendszeréről részletes és összehasonlító elemzések készülhetnek. Annak érdekében, hogy minél árnyaltabb képet adjanak a magyar főiskolák, egyetemi tanszékek, kutatóintézetek, szakmai szervezetek tevékenységéről, problémáiról és a jövőre vonatkozó fejlesztési elképzeléseiről, az intézmények vezető személyiségei körében mélyinterjúk vizsgálatra is sor került.

2002 nyarára a tervek szerint két lényeges vonatkozásban is bővül az adatbázis: egyrészt a határon túli magyar szervezetek, intézmények, a civil szféra szereplőinek adatait is tartalmazni fogja, másrészt a közoktatási intézmények teljes körét (óvodák, elemi és általános iskolák) is lefedi majd.

A több mint ötezer intézményt és szervezetet magába foglaló adatbázis mindenki számára hozzáférhető az interneten, a oldalon. Az itt található adatok információforrásul szolgálhatnak az érintett magyarországi és határon túli szereplők (magyar kormányzat, minisztériumok, közalapítványok, felsőoktatási intézmények, szakmai szervezetek, tudományos műhelyek, kutatók, stb.) számára akár a mindennapi munka és kapcsolattartás-építés, akár a szakmai elemző munka vagy az elmélyült kutatói tevékenység során.

A kutatásban együttműködő partnerintézmények

Magyarországi közreműködő intézmények:

MÁÉRT Oktatási Szakértői Bizottság

Teleki László Alapítvány Közép-Európai Kutatások Központja

MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet
Pro Professione Kht
JELTÁRS Jelenkor Társadalomkutató Műhely
Universitas Press Képzési és Tudományos Információs Ügynökség

Határon túli közreműködő intézmények:

Fórum Társadalomtudományi Intézet (Szlovákia)
Nemzetiségi Dokumentációs Centrum (Szlovákia)
Selye János Kollégium (Szlovákia)
Limes Társadalomkutató Intézet (Ukrajna)
Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (Ukrajna)
Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (Ukrajna)
KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja (Románia)
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (Románia)
Trend Alapítvány–Társadalomkutató Műhely (Románia)
Regionális Képzési Központ (Románia)
Magyarságkutató Tudományos Társaság (Jugoszlávia)
Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete (Jugoszlávia)
Vajdasági Módszertani Központ (Jugoszlávia)
Horvátországi Magyar Pedagógusok Szövetsége (Horvátország)
Lendvai Ifjak Egyesülete (Szlovénia)